

ПЕДАГОШКИ АСПЕКТ ЛЕПОТЕ ХРАМА ВАВЕДЕЊА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ У ЗРЕЊАНИНУ

Нинослав Качарић

Висока школа – Академија СПЦ за уметности и
конзервацију, Београд*

Апстракт: *Према налазима истраживања и анализе екстеријера и ентеријера храма Ваведења Пресвете Богородице у Зрењанину, он својом црквено-уметничком вредношћу и лепотом даје велики педагошки допринос узвишеним осећањима верних и њиховој визуелној перцепцији хришћанске икономије спасења.*

Кључне речи: *Храм Ваведења Пресвете Богородице у Зрењанину, барок, класицизам, реализам, Византијска уметност, педагогија, лепота.*

Увод

Многи познати естетичари (Манро, Игњатев...) истичу да је посматрање основни и неопходан начин да се субјект доведе у контакт са естетском појавом и уметничким делом, те да је то једина основа за схватање и разумевање уметности, јер „представља активан однос субјекта према спољашњем свету у коме поред чула учествују мисаони процеси, анализа, синтеза, емоције, па посматрани објекти и појаве изазивају чулну реакцију, али у исто време и доживљај који је праћен емоцијама”.¹ Уметност се може тумачити и као средство за остварење педагошког циља, па имамо „васпитање кроз уметност, васпитање за доживљавање уметности, васпитање и образовање за стварање уметничких дела кроз наставу и у слободном времену”.² Уметничка делатност, поред свог основног естетског феномена и циља да делује изазовно и буди естетске емоције, има и сазнајне, образовне, васпитне, информативне, идеолошке, хедонистичке, комуникационе, мотивационе, а изнад свих узвишене религиозне циљеве, па „уметници могу разјаснити и дати непролазни облик мистерији лепоте”.³ Према мишљењу проф. Радмила Вучића „хришћанска уметност налази подстицај

* ninoslav.kacacic@gmail.com

¹ Радован Грандић, *Прилози естетском васпитању* (Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине, 2001), 195.

² Драгослав Перић, *Педагогија и уметност* (Београд: Академија лепих уметности, 2004), 301.

³ Ibid., 303.

и храну за нешто дубље, а то су стваралачке тежње за мисаони полет и тежњу тумачења апсолутног света, па уметник тражи трајно, вечно, божанско у човеку и оно што у свету указује на свеприсутност Божију.⁴ У контексту тога, боравак у лепоти богослужбеног простора у храму, уз посматрање икона, живописа, дубореза и декоративне орнаментике, врши снажан утицај на развијање перцептивних и доживљајних способности верних, те игра значајну улогу у естетском схватању стварности спасења кроз богослужбено-иконично изображење Царства Небеског у Цркви.

Осамнаести век је био један од најплоднијих и најзначајнијих периода српске уметности у Војводини. Са великом сеобом 1690. године, број српског становништва на овим просторима се знатно повећао, док су турци коначно отишли из Срема и Баната. Српска православна црква је била изложена јаком унијатском притиску за време владавине аустријске царице Марије Терезије, што је отежавало подизање православних храмова и успоравало развој црквене уметности. Интензивно бављење трговином, занатством и земљорадњом, те ступање у цивилну и војну државну службу, допринели су бољем материјалном статусу срба, па се буди интересовање за неговање уметности. Традиционални српско-византијски стил у архитектури замењен је бароком, у дрворезачким радовима искључиво су преовладали барок, рококо (рокај орнаменти) и ампир (царски стил), док се у сликарству примећује нагла тенденција ка реалистичком правцу. Највећи број Српских православних храмова у Војводини, а међу њима и два храма у Великом Бечкереку (данашњем Зрењанину) – храм Успења Пресвете Богородице и храм Ваведења Пресвете Богородице – су саграђени у овом веку, са карактеристичном барокном архитектонском структуром, декорацијом и лепотом. Како се наводи у делу *Црквена уметност* „у време аустријског цара Јосифа II, који је својим идејама просвећеног апсолутизма прокламовао верску толеранцију, створени су повољнији услови за изградњу нових цркава и њихово украшавање”.⁵

Архитектонско-декоративне карактеристике екстеријера и ентеријера храма

Данашњи храм Ваведења Пресвете Богородице (Граднуличка црква) у Зрењанину је подигнут 1777. године. У порти овог храма се, по предању из 1758. године⁶, раније налазио манастир, метох манастира Хиландара. При храму се налази и капелица на гробу Преподобног Рафаила Банатског и парохијски дом који су по предању сазидали хиландарски монаси. Постоји, међутим, претпоставка да је место монашког пострига и првих духовних подвига Преподобног Рафаила Банатског, био манастир Дреновац, посвећен Успењу Пресвете

⁴ Радмило Вучић, *Педагогика* (Београд: Богословски факултет СПЦ, 1973), 12.

⁵ Прибислав Симић, *Црквена уметност* (Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1994), 365.

⁶ Темишварски протокол бр.76. из 1758. године.

Сл.1. Храм Ваведења Пресвете Богородице са Капелом Преподобног Рафаила Банатског у Зрењанину (југо-источна страна).

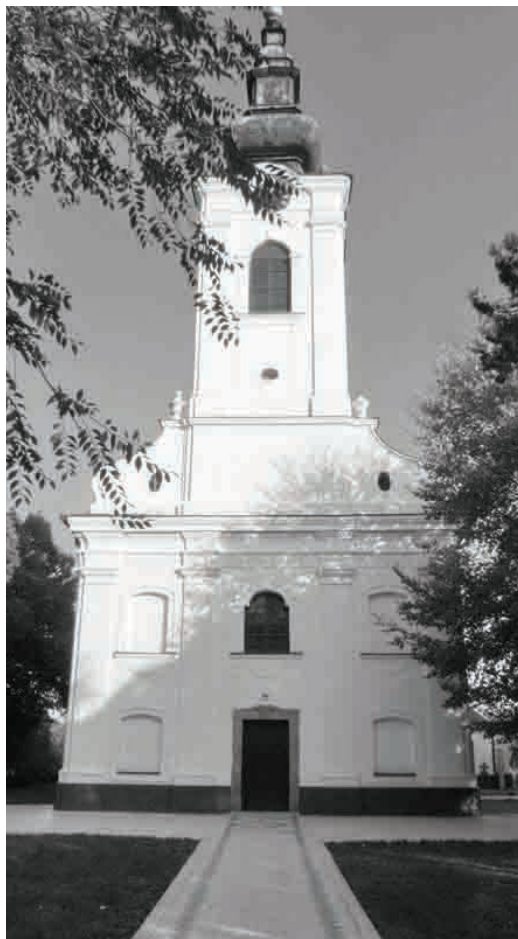
Аутор фотографије: Зоран Симин.

Богородице.⁷ Према речима блаженопочившег митрополита Амфилохија „ве-ома је могуће да је манастир Дреновац био један од оних седам манастира за које је благоверни деспот Ђурађ Бранковић добио дозволу од папе Николе петог (1447-1455) да их подигне на тлу тадашње Угарске, у областима властелинства које му је потврђено од угарског краља, за своје калуђере”.⁸

Храм Ваведења Пресвете Богородице у Зрењанину представља тип једнобродне грађевине подужне основе са пространом полукружном олтарском

⁷ Катастиг Пећке патријаршије из 1666. године, као и географска карта из XVII века, тачно казују да је манастир Дреновац био код Бечкерекa, тачније на узвишењу са леве стране аутопута Зрењанин – Београд, удаљено јужно од Зрењанина до Ечке бкм, а од Ечке преко Стајићева до узвишења – обележја, још 2км. Нинослав Качарић и Будимир Кокотовић, *Шематизам Српске православне Епархије банатске* (Вршац: Епархијски управни одбор Српске православне Епархије банатске, 2013), 199.

⁸ Нинослав Качарић, *Преподобни Рафаило Банатски, житије, служба, акатист* (Зрењанин: СПЦО Зрењанин, ГНБ „Жарко Зрењанин”, КУД „Рафаило”, 2020), 37.

Сл.2. Храм Ваведења Пресвете Богородице у Зрењанину – поглед са западне стране

Аутор фотографије: Зоран Симин.

торањ се уздиже из крова, фланкиран је једноставним високим лучним барокним забатом са украсним вазама на врху, углови торња су наглашени плитким пиластрима са једноставним капителима, а између њих су отворена четири прозора (са сваке стране по један), са балустрадама. Изнад богато профилисаног поткровног венца, у оквиру којег су са сваке стране формирана места за сат, уздиже се лимена капа са једним јастуком на јабуку. Спољашња дужина храма износи 27,50 м, спољашња ширина 11 м, док висина звоника до врха крста износи 30м, што указује да овај храм припада сакралним грађевинама средње величине.⁹ Главни грађевински материјал коришћен при градњи храма је опека,

апсидом у ширини наоса на источној страни, плитким правоугаоним певничким испадима, те високим звоником на западној страни са барокном капом, док по општој типологији и стилским карактеристикама градње, храм припада типу грађевина јединственог, нерашчлањеног унутрашњег простора, барокно-класицистичког стила. Са северне и источне стране зидови су подупрети масивним косим потпорним ступцима, док су на западној и јужној фасади храма улази са профилисаним каменим довратницима и гвозденим декорисаним спољашњим вратима на којима је година 1826. Звоник је, као код многих барокно-класицистичких православних храмова из тог периода, ослоњен на два слободна стуба у унутрашњости објекта и на западни фасадни зид, док је западни зид звоника незнатно избачен у односу на фасадни зид храма, тако да формира ризалт који наглашава главни западни улаз у храм, уз присуство једног прозора изнад врата и по две следе нише (укупно четири имитације прозорских отвора) са сваке стране прозора и врата, истог облика и са благо заобљеним профилисаним луковима изнад. Звонични

⁹ Стучно ласерско мерење храма извршила је дипл. инж. арх. Бојана Плавшић из Зрењанина,

а зидови су малтерисани са обе стране, потом бојени у бело, док је двоводна кровна конструкција дрвена, преко које је цреп, а капа звоника је израђена од бакарног лима. Унутарњу поделу на травеје прати спољна фасадна архитектура са богатом игром светла и сенке, што је постигнуто увлачењем дела зидова и прозорских удубљења, па је уочљив правилан ритам масивних пиластера између којих су прозори уоквирени декоративном малтерском пластиком и надвишени овалним декоративним елементима, те вишеструки кровни венац са степенастим повлачењем зидне масе.

Унутрашњост је подељена на три травеја једнаких димензија, који су за свођени сферним сводовима са ослонцем на полукружне подеоне лукове, који на месту ослонца на бочни зид носе богато украшене конзоле ослоњене на по два полустуба. Два травеја се налазе изнад наоса, док, источни, предолтарски травеј (изнад солеје) има на јужној и северној страни правоугаоне нише у којима су смештене певнице. Олтарска апсида је са унутрашње стране решена у виду две полукружне апсиде које су смештене у конкавно извијеним деловима зида дволисне апсиде, па се у једној (јужној) налази помоћни простор за систем подног грејања храма, а у другој (северној) жртвеник. Западни торањ се уздиже из масе западног прочеља, има засебан улаз на јужној страни храма с леве стране јужних улазних врата у наос храма, док кружно дрвено степениште води до простора за звоњење, који се налази на истом нивоу, али иза хорске галерије. Подзвонични простор је повезан са простором западног травеја, што формира унутрашњу припрату изнад које се налази хорска галерија, ослоњена на бочне зидове, на стубове звоника са западне стране, те на два коринтска украсна стуба са источне стране до наоса храма. Унутрашњост храма је добро осветљена са шест високо постављених прозора на бочним зидовима наоса¹⁰, два прозора на апсидалном делу у олтару и три прозора на средњем нивоу звоника. Према „Извештају” Парохијског летописа при Световаведењском храму за 2000. годину „у току Ускршњег поста започети су радови у Св. Храму. Извађен је стари дотрајали патос и око 50цм земље из целе цркве. Ту ставку послова радили су свештеници са верницима. У року од 2 дана извађено је око 100 кубика земље. Даље радове по уговору изводило је Грађевинско предузеће „Банат”. Најпре је насут шљунак од око 30цм и набијен са грађевинским машинама. Затим је избетонирана плоча бетонска са армираном мрежом у целој цркви... После Ускрса настављени су радови у храму. На оној бетонској постојећој подлози фирма из Јагодине „Каблови” постављала је подно грејање преко струје. Најпре је по целој цркви постављена најлонска фолија па стиропор од 5цм, преко њега алуминијумски лим од 0,6цм, а затим грејни каблови. У лађи цркве од столова до средине, с тим што је по средини остало без каблова, јер се рачуна да се ту мање статично стоји, већ се увек стане са леве и десне стране. Затим су каблови

10.05.2022.године.

¹⁰ Од којих је један на јужном зиду наоса, витражна икона Светог првомученика и архиђакона Стефана, са потписом „У славу Богу, спомен Лазе, 1920. и Сосе, 1915, Лазаров-Станисављев”.

постављени у обе певнице и испред светог престола у олтару”.¹¹ Како се потом наводи у истом „Извештају”, даље послове је наставио мајстор-керамичар Љубомир Божанин са његовом екипом радника, бетонирањем кошуљице од око 3цм, а потом лепљењем мермерних плоча дебљине 1,2 цм. Аутор записа¹² овај извештај закључује описом да су „послови лепо урађени и веома лепо изгледају. Стари црквени столови замењени су новима, а радила их је зрењанинска фабрика намештаја „Жарко Зрењанин”... а како наш храм није био освештаван великим Епископским освећењем, то је Господин Епископ Хризостом сматрао да се то мора урадити. Велико освећење обављено је на дан храмовне славе Св. Ваведења, у престо су положене мошти, а читав празник прослављен је на најлепши начин. Заиста било је све свето и честито и миломе Богу приступачно”.¹³ Из овог записа се може увидети љубав, труд и сложна доброделатност како свештеника и верног народа, тако и стручних извођача радова, који су, сви према својим знањима и могућностима, узели учешћа у остварењу овог корисног дела, уграђујући себе трудом и љубављу у вечност.

Уметничко-декоративне карактеристике ентеријера храма

У европској уметности, чији је центар била Бечка сликарска академија, у којој су школовани скоро сви значајнији српски сликари, крајем XVIII века се појавио нови стил – класицизам. Како наводи проф. Симић „прихватање тог новог правца у нас није се одвијало без отпора, јер су барокна схватања већ била широко прихваћена, па је то колебање условило појаву дела наших сликара с краја XVIII и првих деценија XIX века неједнаких уметничких вредности”.¹⁴ Ентеријер храма Ваведења Пресвете Богородице у Зрењанину, са свим елементима који чине његову целину, првобитно је урађен у духу идеја које су прожимале XVIII и XIX век (класицизма), почетком XX века је обogaћен зидним сликарством реализма, док је почетком XXI века употпуњен живописом византијског стила, што све заједно чини врло интересантну уметничку целину.

Мобилијар овог храма представља целину која на најбољи начин одражава

¹¹ У архиви Српске православне црквене општине у Зрењанину, чува се Летопис Световаведењског храма. Са бележењем Парохијског летописа при Световаведењском храму, који представља највреднији извор информација о самом храму и важним догађајима везаним за Зрењанин и ову парохију отпочео је Жарко Стакић, протонамесник и парох при Св. Ваведењском храму 1912. године „... под владом Њ. Величанства и Краља Франца Јосифа I, за време министра – председника грофа Куен-Худерварија, а за вел. жупанства ове Тотонталске жупаније др Лудвига Делиманића. На челу Српске православне Карловачке митрополије у садашњици стоји Његова Светост преузвишени Господин Лукијан Богдановић, Митрополит и Патријарх Српски, на челу ове Епархије темишварске Његово Високопреосвештенство Господин др Георгије Летић, у месту пак овом, као оvd. Протопрезвитер, преч. Г. Тура Страјић”. О томе видети: Парохијски летопис при Световаведењском храму 1912 (Зрењанин 1912), 6-7.

¹² Протојереј Душан Моромилов, тадашњи Архиепископски намесник зрењанински и Старшина храма Ваведења Пресвете Богородице у Зрењанину.

¹³ Парохијски летопис при Световаведењском храму, 2000: 1-2.

¹⁴ Симић, *Црквена уметност*, 365.

дух прошлости и уметничких вештина усавршеног заната прве половине XIX века, кроз који се осликава дух класицизма. Овде видимо нову, сведенију естетику у односу на барокне иконостасе, симетрију компоновања са квадратним формама већих димензија, архитрав, тимпанон, канеловани стуб, квадратни рам без врежа и украсну атику као новине са перфектном израдом. Конструкција иконостаса и декоративни елементи су дакле урађени у класицистичком стилу, па позлаћене елементе декорације чине листови винове лозе са чокотима, храстов лист са жиром или без њега, лавров лист уплетен у венац, лишће папрати, цветови, те резбарски украси у облику веза и цветова којима су уоквирене саме иконе. Изнад престоних икона, изнад двери и изнад празничних икона налазе се гране и цветови. Овде видимо и амфоре као украсе на конзолама и изнад архитрава, као и акротерије на врху иконостаса. Све ово се налази у складу са новинама класицизма, који уводи превагу архитектуре, за разлику од барокне декоративне пластике, па као најбоље примере видимо стубове обавијене венцима и тимпаноне архитрава. Вероватно је да је исти дрворезбарски мајстор (дуборезачка радионица браће Јањић из Арада) израдио и иконостас, Архијерејски и Богородичин трон и певнице. Ширина иконостаса износи 9,80м, док

Сл.3. Унутрашњи изглед храма Ваведња Пресвете Богородице у Зрењанину.

Аутор фотографије: Зоран Симин.

Сл.4. Зидно сликарство у полукалоти олтарске апсиде:

1. Христос Архијереј (аутор: Стеван Алексић, 1914).
2. Причешће апостола (изнад) и велики црквени оци Св. Игнатије Богоносац и Св. Јаков брат Господњи (аутор: Ненад Грастић, 2005).

Аутор фотографије: Зоран Симин.

гнер из 1868. године, док је најстарија матична књига при овом храму из 1778. године.¹⁵ Према „Извештају” Парохијског летописа при Световаведењском храму за 2005. годину „почетком Ускршњег поста почело се са фрескописањем храма. До Ускрса осликан је олтар и простор испред солеје, а осликавање раде уметници – браћа Ненад и Предраг Грастић.¹⁹ Радове финансирају верници својим прилозима, а њихова имена су написана испод фресака. По Ускрсу настављени су радови”.²⁰ Даље у поменутом извештају стоји да је „осликавање

је његова висина до врха крста на центру 7,60м.¹⁵

Иконе на иконостасу у храму радили су Арсеније Теодоровић и Георгије Ранисављевић у периоду од 1816. до 1819. године. Генерална обнова храма обављена је 1914. године, а сликарски део радњи поверен је академском сликару Стевану Алексићу. Иконе на иконостасу су тада само рестауриране, а оригиналне иконе Стевана Алексића су: иконе на своду храма у сва три поља и лик Господа Исуса Христа у олтару на горњем месту.¹⁶ Од значаја су и покретне иконе Ваведењског храма: „Христос на престољу”, сликана у духу руско-украјинског барока, „Богородица са Христом” – копија Бездинска, рад сликара Теодора Поповића из 1778. године, затим „Крунисање Богородице”, рад Георгија Поповића из 1816. године, те „Недремано око”, слика на грундираној ораховој дасци, величине 81x47cm, рад непознатог зографа с почетка 18. века.¹⁷ Иконе на рипидама (пет комада), које се данас налазе у олтару храма, радио је иконописац Гојгнер из 1868. године, док је најстарија матична књига при овом храму из 1778. године.¹⁸ Према „Извештају” Парохијског летописа при Световаведењском храму за 2005. годину „почетком Ускршњег поста почело се са фрескописањем храма. До Ускрса осликан је олтар и простор испред солеје, а осликавање раде уметници – браћа Ненад и Предраг Грастић.¹⁹ Радове финансирају верници својим прилозима, а њихова имена су написана испод фресака. По Ускрсу настављени су радови”.²⁰ Даље у поменутом извештају стоји да је „осликавање

¹⁵ Видети напомену 9.

¹⁶ Качарић и Кокотовић, *Шематизам Српске православне Епархије банатске*, 96.

¹⁷ Поповић, „Духовни живот у Бечкереку”, 178.

¹⁸ Александар М. Станојловић, *Петровград* (Зрењанин: Историјски архив, Градска народна библиотека; Београд: Чувари, 2018), 121-125.

¹⁹ Ученици Жичке иконописне школе протођакона Миодрaга Томића.

²⁰ Парохијски летопис при Световаведењском храму, 2005: 1.

храма завршено до празника Св. Рафаила... храм лепо изгледа, а предстоји рестаурација иконостаса, јер су тронове и певнице рестауриране и позлаћене златним листићима”.²¹ Ова, не тако честа појава, накнадног осликавања унутрашњости барокних храмова живописом византијског стила, окарактерисана је као „еклектични спој два стила црквене уметности, који делује позитивно на данашње вернике и живо комуницира са овим временом”.²²

Анализа и стил рада на иконостасу

Храм Ваведења Пресвете Богородице у Зрењанину поседује иконостас развијеног типа. Арсеније Теодоровић је на иконостасу насликао 56 икона. Будући да је аутор живео и радио у прелазном добу између барока и класицизма, он је у црквеном сликарству остао конзервативан, па се барокно наслеђе код њега види у сликању наглашеног геста²³ и узвитланих драперија које нелогично лепршају око фигура.²⁴ На иконама се такође може видети и театрална патетичност, која се огледа у фигурама са подинутим рукама и наглашеним покретом.²⁵ Сликајући престононе иконе, Теодоровић је користио узор типичне за сликарство XVIII века, а промене у његовом ликовном изразу ка класицизму, виде се у измени иконографије и технике рада. Класицистичке карактеристике се огледају у калиграфски педантном ставу и тврдом цртежу, док су фигуре мирне, скоро статичне, обавијене тешким класицистичким драперијама, а карактеристична је и физиономија његових ликова, са женским ликом округлог лица и румених образа²⁶, те мушким ликом кратке троугаоне главе²⁷, уз профиле са правим челом, удубљеним очима и шиљатим носем²⁸, док су фигуре издужене, са краћим попрсјем и горњим делом тела у односу на ноге.²⁹ Његове композиције су класицистички смирене, строге и поједностављене, углавном симетричне, подељене по вертикали или хоризонталу у виду троугла³⁰, крушке³¹ или елипсоидне.³² Он избегава немирне барокне композиције са много ликова, па су његове најбоље

²¹ Парохијски летопис при Световаведењском храму, 2005: 2.

²² Саша Младеновић и Дејан Воргић, „Преподобни Рафаило Банатски у Градној улици”, Православие. ру-српска верзија, март 19, 2015 <https://srpska.pravoslavie.ru/78011.html> (приступљено 09.05.2022).

²³ У композицији Благовести на Царским дверима.

²⁴ У композицијама Васкрсења и Вазнесења Христовог.

²⁵ У композицијама Преображења, Васкрсења, Вазнесења, Силаска Светог Духа.

²⁶ Престонона икона Богородице са Христом.

²⁷ Престонона икона Господа Исуса Христа.

²⁸ Престонона икона Светог Саве и Светог Арсенија Сремца, Светог Николаја.

²⁹ Престонона икона Светог Јована Крститеља.

³⁰ У композицијама централне иконе Скидања Господа Исуса Христа са Крста, Преображења, Вазнесења.

³¹ У композицијама Вазнесења, Богојављења.

³² У композицијама Тајне вечере, Ваведења Пресвете Богородице и Успења Пресвете Богородице.

иконе мањег формата, са јасном, прегледном и статичном композицијом и са две до три главне фигуре учесника радње. Према речима Вељка Петровића „Арса Теодоровић је био наш највећи сликар српског иконописа у XIX веку”³³, који је, попут Павела Ђурковића, изворе за своја композициона решења проналазио у графикама из илустрованих књига познатих сликара: Рембранта, Антониса ван Дајка и у илустрованој Библији Јохана Урлиха Клауса. Колорит његових икона је састављен углавном од светлих тонова плаве, мрке, жуте, црвене, светлоружичасте, док је у позадини неутрално смеђа боја, сликана архитектура, драперије и облаци са малим анђелима.³⁴ Сочни и топли колористички ефекти су секундарни у односу на чист, строг и педантан цртеж, посебно лика и косе светитеља, изведен мрко-смеђом бојом уз наглашавање контура и форме ликовна и предмета, као и чврсто моделовање. Према мишљењу Даринке Рацков „прегледом његове целокупне сликарске оставштине, уочава се да је Теодоровић, у суштини, остао веран познобарокном еkleктизму и да је композициона решења прилагођавао иконографским моделима из претходног периода у којем је и закључено његово образовање... заробљен у свом еkleктичком маниру и у немогућности да превазиђе већ окоштале барокне моделе које је наметао конзервативни укус поручилаца, остварио је коректно уметничко дело, али без претензија да га заокружи личним доживљајем и непосредношћу”.³⁵ Познато је око 26 његових иконостаса, сликаних за српске и русинске цркве у Срему, Банату, Бачкој и Хрватској, али од тог броја нису сви сачувани, па се коначно помиње њих 17, који са појединачним иконама и зидним живописом, чине укупан број од око 600 религиозних слика, као и неколико десетина портрета.³⁶

Распоред икона на иконостасу

Иконе на соклу: Исцељење слепога (1), Свети Никола испељује слепог младића (2), Рођење Пресвете Богородице (3), Христос и Самарјанка (4), Усековање Светог Јована Крститеља (5), Исцељење болесника (6).

Престоне иконе: Свети Сава и Свети Симеон (11), Свети Никола (12), Богородица са малим Христом (13), Исус Христос (14), Свети Јован Претеча (15), Свети Арсеније Сремац и Свети Максим Српски (16).

Двери: Свети Димитрије (северне 7), Благовести (Царске 8 и 9), Свети Георгије (јужне 10).

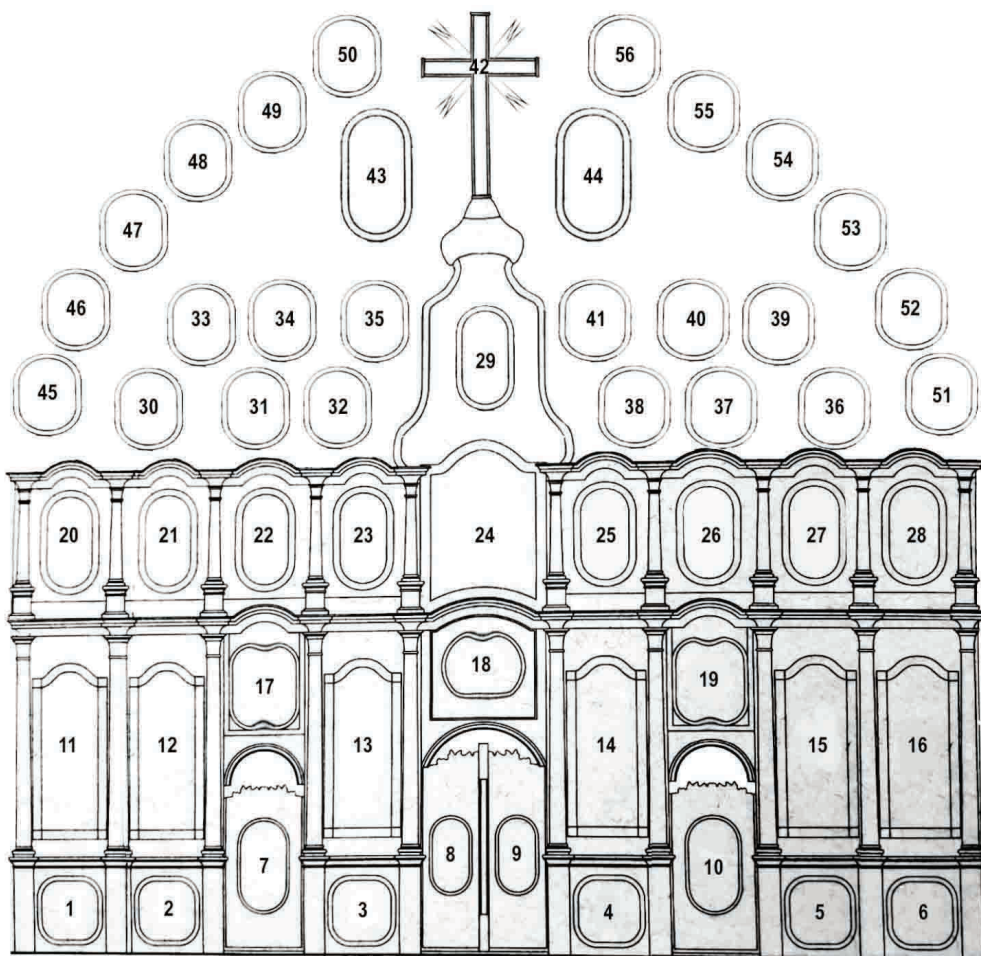
Изнад двери: Ваведење Пресвете Богородице (изнад северних 17), Тајна вечера (изнад царских 18), Успење Пресвете Богородице (изнад јужних 19).

³³ Вељко Петровић и Милан Кашанин, *Српска уметност у Војводини: од доба деспота до уједињења* (Нови Сад: Матица српска, 1927), 95.

³⁴ Преостоне иконе Господа Исуса Христа, Пресвете Богородице са Христом, Светог Саве и Светог Симеона, Светог Арсенија Сремца и Светог Максима Српског.

³⁵ Даринка Рацков, *Вршачке цркве* (Нови Сад: Покрајински завод за заштиту споменика културе; Вршац: Градски музеј, 2012), 72.

³⁶ *Ibid.*, 73.

Сл.5. Распоред икона на иконостасу. *Извор илустрације: Немања Лазаревић.*

Празничне иконе: Рођење Христово (20), Обрезање Христово (21), Сретење (22), Крштење на Јордану (23), Васкрсење Христово (24), Вознесење Господње (25), Силазак Светог Духа (26), Преображење Господње (27).

Централна икона: Скидање Господа Исуса Христа са крста (28).

Изнад централне иконе: Распеће (29).

Изнад празничних икона: -Иконе апостола у медаљонима (од севера ка средини): Тома (30), Јаков Алфејев (31), Вартоломеј (32), Марко (33), Матеј (34), Петар (35); -Иконе апостола у медаљонима (од југа ка средини): Филип (36), Андреј Првозвани (37), Јаков Зеведејев (38), Лука (39), Јован Богослов (40), Павле (41).

На завршетку иконостаса на врху: Распеће (42), Богородица (43), Свети Јован Богослов (44).

У луковима сводова изнад икона апостола: -Страдања Христова у медаљони-ма (од севера ка средини): Христос у Гетсиманији (45), Издајство Јудино (46), Христос пред Кајафом (47), Христос пред првосвештеником Аном (48), Христод пред Пилатом (49), Ругање Христу (50); - Страдања Христова у медаљонима (од југа према средини): Ношење крста у пратњи народа (51), Симон Киринејац носи крст Христу (52), Раздељивање хаљина Христових (53), Стављање трновог венца на главу Христу (54), Бичевање Христа (55), Прикивање на крст (56).

Рестаурација иконостаса са иконама

У „Извештају” Парохијског летописа при Световаведењском храму у Зрењанину од 2011. године, аутор записа³⁷ наводи да је септембра месеца у порти постављено седам украсних канделабера, као и да је започета рестаурација иконостаса, па је „икона Тајне Вечере однета у Нови Сад код конзерватора Ђуре Радишића и браће Иванчев, ради чишћења и ретуширања. У току 2011. године урађена је икона Господа Исуса Христа и Пресвете Богородице, рамови и иконе у парапету (6 комада), а урађена је и позлата по стубовима”.³⁸ Већ следеће, 2012. године изведени су следећи радови на иконостасу храма: „1. фарбарски радови – радио је Римај Јанош са синовима из Зрењанина, 2. резбарски радо-

Сл.б. Изглед дела рестаурираног иконостаса, новог мермерног пода и живописа на зидовима и сводовима храма

Аутор фотографије: Зоран Симин.

³⁷ Протојереј Бранислав Аврам, тадашњи Старешина храма Ваведeња Пресвете Богородице у Зрењанину.

³⁸ Парохијски летопис при Световаведењском храму, 2011: 1.

Сл.7-10. Изглед престоних икона Богородице са Христом и Господа Исуса Христа пре и после рестаурације и конзервације.

Аутор фотографије: Зоран Симин.

ви (поправка резбарије) – радио је Ђорђе Бакић из Зрењанина, 3. чишћење и конзервација, ретуширање икона - ради Ђура Радишић из Новог Сада, 4. позлатарски радови – раде браћа Иванчев из Новог Сада”.³⁹ У току 2013. године урађене су столарске поправке од стране Бошка Ивића из Зрењанина, офарбан је цео иконостас, урађена позлата на престоном делу иконостаса, уз рестаурацију престоних икона, као и икона: Божића, Обрезања, Скидања са крста, Преображења, са рамовима и резбаријом (позлаћеном). Исте године је извршена и поправка звона на храму.⁴⁰ Наредних година, 2014. и 2015. настављени су радови на средњем реду икона, на северним, јужним и царским дверима. Како се даље наводи у Летопису за 2016. годину „на иконостасу је урађено 12 стубова, 6 великих у доњем делу са постољима и капитолима, и 6 малих у горњем делу са постољима. Такође је започет рад на горњем делу иконостаса – 32 иконе и позлата око њих”.⁴¹ У току 2017. године „урађено је 12 икона у своду, као и иконе Богородице и Светог Јована Богослова, које иду поред крста. Планира се завршетак радова до јесени”.⁴² Коначно, следеће 2018. године „завршени су радови на иконостасу, после седам година рада. Иконостас је комплетно рестауриран. Фарбарске радове извршио је Римаи Јосиф. Столарско-резбарске радове извршио је Бошко Ивић из Зрењанина. Конзерваторске радове, чишћење,

³⁹ Парохијски летопис при Световаводењском храму, 2012: 1.

⁴⁰ Парохијски летопис при Световаводењском храму, 2013: 1.

⁴¹ Парохијски летопис при Световаводењском храму, 2016: 1.

⁴² Парохијски летопис при Световаводењском храму, 2017: 1.

ретуширање и лакирање икона извршили су Ђура и Маријана Радишић из Новог Сада. Позлатарске радове извршила је радионица браће Иванчев из Новог Сада”.⁴³ Сви ови радови изведени су под покровитељством Извршног већа А.П. Војводине, Покрајинског секретаријата за културу, јавно информисање и односе с црквама и верским заједницама, Градске управе Града Зрењанина, Месне Заједнице „Граднулица”, а такође и уз прилоге верника овог храма.

Капела Преподобног Рафаила Банатског

С југо-источне стране храма, уз јужни зид наоса до олтарске апсиде, подигнута је 1828. године, шестоугаона капелица на гробу Преподобног Рафаила Банатског.⁴⁴ Како наводи Дејан Воргић „у првим деценијама XIX века првобитна капела над гробом јеромонаха Рафаила замењена је новом шестоугаоног тлоцрта. Грађевина је украшена једноставним профилицијама на кровном венцу и пиластрима са пирамидалним кровом. У капелу су уграђени и стари надгробни споменици који доприносе њеној рустичности, а кровна конструкција је добила декоративни гвоздени крст”.⁴⁵ Висина крова капеле до врха крста износи 5м,

Сл. 9. и 10. Спољашњи и унутрашњи изглед капеле Преподобног Рафаила Банатског

Аутор фотографије: Зоран Симин.

⁴³ Парохијски летопис при Световаведењском храму, 2018: 1.

⁴⁴ Вукица Поповић, „Духовни живот у Бечкереку”, *Гласник: прилози за науку, уметност и културу* IX, 7 (1996): 176.

⁴⁵ Дејан Воргић, „Свети Рафаило банатски у контексту историјских извора и етнолошке грађе”, *Саборност* X, 1 (2016): 152.

док је спољашњи шестоугаони обим капеле 16,5 м.⁴⁶ Спољне стране зидова капеле су уоквирене малтерисаним лезенама, сокллом и профилисаним кровним венцем, док се на источној и јужној страни налази по један прозор, а на западној страни улазна врата. Према „Извештају” Парохијског летописа при Световаведењском храму за 2004. годину „око празника Св. Рафаила завршено је осликавање капеле Св. Рафаила Банатског, која сада лепо изгледа. Осликавање је урадио Господин Ненад Грастић са братом Предрагом и својом екипом⁴⁷, а украшавање и осликавање капеле помогли су својим прилозима верници, чија су имена записана испод фресака (неупадљиво)”⁴⁸

На основу члана 47. став 1. Закона о културним добрима („Службени гласник РС”, број 71/94) и члана 43. став 1. Закона о Влади („Службени гласник РС” број 55/05, 71/05-исправка, 101/07 и 65/08), Влада Републике Србије је 1.9.2006. године донела одлуку о утврђивању Српске православне цркве Св. Ваведења Богородице са капелом Св. Рафаила у Зрењанину за споменик културе од великог значаја, а по решењу Покрајинског завода за заштиту споменика културе Нови Сад бр.462/61. од 27.11.1961. године, односно по Одлуци Извршног већа Скупштине Војводине од 30.12.1991. године, којом је овај храм проглашен за непокретно културно добро од великог значаја за Републику („Сл. Лист АП Војводине” 28/91). Црква Ваведења Богородице у Зрењанину, улица Цара Душана 82, број парцеле 1416 КО Зрењанин, је уписана у регистар под редним бројем СК 14, 1.9.2006. године, а у централни регистар под бројем 1179, 11.11.1997. године, са бројем досијеа Е -162. У порти храма се налази и брест који је под заштитом Покрајинског завода за заштиту природе.

Закључак

Православни храм представља простор и амбијент молитвеног и евхаристијског сабрања, икону будућег Царства Божијег, која својим сјајем, лепотом, монументалношћу, архитектуром, зидним сликарством, иконама старозаветних и новозаветних догађаја и празника, на педагошки начин објављује благу и радосну вест спасења, васпитава и усмерава мисли и осећања верних на непролазне и спасоносне вредности сваког човека и могућности за вечно постојање у заједници са Христом. Сваки пут када служимо Свету Литургију у том сакралном амбијенту уметности и лепоте, доживљавамо и учествујемо у предукусу будућег Царства Божијег. Храм Ваведења Пресвете Богородице у Зрењанину је сведочанство оригиналног квалитета и лепоте архитектонских, дрворезбарских и ликовних уметничких остварења у стилу барока, класицизма, реализма и византијског живописа, што све заједно чини интересантну уметничку целину, нераскидиво повезану са будућим квалитетом уметничке рестаурације и конзервације. Сакрално уметничко стваралаштво као педагошки процес, лепотом боја и облика води верне ка незалазној светлости будућег Царства Божијег у есхатону.

⁴⁶ Видети напомену 9.

⁴⁷ Ученици Жичке иконописне школе протођакона Миодрага Томића.

⁴⁸ Парохијски летопис при Световаведењском храму, 2004: 1-2.

Литература

Воргић, Дејан. „Свети Рафаило банатски у контексту историјских извора и етнoлошке грађе”. *Саборност* X, 1 (2016): 147-157.

Вучић, Радмило. *Педагогика*. Београд: Богословски факултет СПЦ, 1973.

Грандић, Радован. *Прилози естетском васпитању*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине, 2001.

Качарић, Нинослав. *Преподобни Рафаило Банатски, житије, служба, акадист*. Зрењанин: СПЦО Зрењанин, ГНБ „Жарко Зрењанин”, КУД „Рафаило”, 2020.

Качарић, Нинослав и Будимир Кокотовић. *Шематизам Српске православне Епархије банатске*. Вршац: Епархијски управни одбор Српске православне Епархије банатске, 2013.

Младеновић, Саша и Дејан Воргић. „Преподобни Рафаило Банатски у Градној улици”. Православие.ру-српска верзија 3/19/2015, <https://srpska pravoslavie.ru/78011.html> (приступљено 09.05.2022).

Парохијски летопис при Световаведењском храму 1912. Зрењанин 1912.

Петровић, Вељко и Милан Кашанин. *Српска уметност у Војводини: од доба деспота до уједињења*. Нови Сад: Матица српска, 1927.

Поповић, Вукица. „Духовни живот у Бечкереку”. *Гласник: прилози за науку, уметност и културу* IX, 7 (1996): 172-186.

Рацков, Даринка. *Вршачке цркве*. Нови Сад: Покрајински завод за заштиту споменика културе; Вршац: Градски музеј, 2012.

Симић, Прибислав. *Црквена уметност*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1994.

Станојловић, М. Александар. *Петровград*. Зрењанин: Историјски архив, Градска народна библиотека; Београд: Чувари, 2018.

PEDAGOGICAL ASPECT OF BEAUTY OF TEMPLE OF THE PRESENTATION OF HOLY VIRGIN MARY IN ZRENJANIN

Ninoslav Kačarić

Academy of Serbian Orthodox Church for Fine Arts and

Conservation, Belgrade

e-mail: ninoslav.kacaric@gmail.com

Summary: The subject of this paper is the analysis of the pedagogical aspect of the beauty of the temple of the Presentation of Holy Virgin Mary in Zrenjanin. The aim of the research was to consider the characteristics of church architecture, decoration and artistic value of the exterior and interior of the temple. It was assumed that this temple, being built, decorated and equipped at the end of the 18th and the beginning of the 19th century, is a sacral building that has a significant educational impact on believers and visitors, through the beauty of baroque-classicist and Byzantine art. A descriptive method was applied. According to significant findings, this temple, with its church-artistic value and beauty, gives a great pedagogical contribution to the sublime feelings of the faithful and their visual perception of the Christian economy of salvation. The practical implication of these findings is to pay special attention to adequate professional restoration and conservation of sacred buildings created in the past, since the value and beauty of works of art on them and in them, has a strong pedagogical significance for visual and spiritual education and age of the faithful.

Key words: Church of the Presentation of Holy Virgin Mary in Zrenjanin, baroque, classicism, realism, Byzantine art, pedagogy, beauty.

Примљено: 24.3.2023.

Прихваћено: 28.5.2023.